

Erich Mistrík: Švédsko

Obsah

Škola občianstva	2
Videl som utópiu	8

Škola občianstva

Stredoeurópan vychovaný v komunizme si len ťažko uvedomoval svoju jedinečnosť a suverénnosť voči štátnej a verejnej moci. Celý život ma učili, že vrchnosť má pravdu, že sa musím zaradiť do jestvujúcich pravidiel, že nemám prichádzať s vlastným pohľadom na svet, ale rešpektovať ten, ktorý mi ponúknu. – Ak sa mi to nepáči, mám aspoň mlčať.

Prvé roky po páde železnej opony sa zrazu otvorila možnosť veľa cestovať – pre toho, kto na to mal, alebo komu to zaplatili vlády, nadácie a iní sponzori.

Prvá lekcia

Cestoval som v roku 1996 z Fínskeho Oulu do Švédskeho Göteborgu – vznešenou škandinávskou leteckou spoločnosťou SAS, ktorá v tých časoch bola príliš drahá na to, aby ňou cestovali obyčajní ľudia, a aj tí cestovali hlavne cez víkendy, keď poskytovala zľavy.

Mal som šťastie na sponzora – obyčajnú vzdelávaciu inštitúciu v Göteborgu, Nordens Folkliga Akademi, ktorá síce bola súčasťou škandinávskej siete celoživotného vzdelávania, ale hospodárila sama. Bola však schopná zaplatiť mi letenku vo všedný deň drahou spoločnosťou.

Už v lietadle som vytŕčal. Všetci, VŠETCI cestujúci boli v kvalitných oblekoch (90% mužov), s malými kufíkmi a bez batožiny, skoro všetci v lietadle čítali rôzne druhy hospodárskych novín a burzových správ. Cestujúci podnikatelia.

Medzi nimi ja v ľahkej bunde, pulóvri a so stredne veľkou batožinou, pretože celý pobyt vo Fínsku aj Švédsku trval dva týždne. Mám pocit, že si ma nikto nevšimol, ale ja som mal pocit, že som medzi nimi nejaký exot.

Nezaradil som sa, čo pre človeka z komunistického minulosti síce mohol byť príjemný pocit – konečne sloboda a nič sa nedeje, ak sa nezaradím – v podvedomí však blikali výstražné svetielka.

Presadanie v Štokholme. Lietadlo z Helsínk meškalo, takže na prestup na iné lietadlo SAS som mal asi 20 minút. Žiadny Schengen ešte medzi Fínskom a Švédskom nefungoval, ja som nebol občanom Európskej únie, hoci vízum som už nepotreboval – všetky pasové a colné kontroly teda bežali naplno.

Na neznámom letisku so všetkými kontrolami, bez času na vyzdvihnutie a opätovné podanie batožiny. Batožinu teda nemám šancu získať.

Čo teraz? Nestihnem lietadlo do Göteborgu? Nie, to nie je možné, veď zajtra začínam prednášať na Nordens Folkliga Akademi.

Nie je možné splniť všetky predpisy pre presadanie, opäť vytŕčam ako v lietadle, teraz ako pasažier, ktorý má problém. Nemôžem však ľuďom v Göteborgu robiť zbytočné ťažkosti.

Zostalo jediné riešenie: Nechať batožinu batožinou – už som vedel, že za mnou niekedy docestuje – a utekať.

Utekať cez celé Štokholmské letisko plnou parou, pretože vzdialenosť okolo kilometra bolo treba prekonať asi za 5 minút, aby ma ešte do lietadla zobrali.

Podarilo sa a spotený som sa vrátil do lietadla, ktoré bolo obsadené úplne rovnako ako to predošlé.

Bez problémov som doletel do cieľa, v Göteborgu na letisku som zahlásil problém s batožinou a zisťoval som, kedy si po ňu môžem prísť na letisko – na moje prekvapenie sa spýtali na adresu, kam mi ju majú doviesť. Človek, ktorý ma čakal na letisku, ma doviezol do príjemnej Göteborgskej štvrte Nya varvet, blízko monumentálneho mostu ponad záliv, kde som mal pár dní zostať.

Göteborg, Nya varvet

Budova Nordens Folkliga Akademi, v ktorej je dnes hotel

Jen

V Nordens Folkliga Akademi ma už čakal Jen. Nór, žijúci a pracujúci vo Švédsku, vyrovnaný, večne usmiaty človek, ktorý bol neustále v pohode. Keď videl moje znepokojenie

z batožiny a počul historku z letiska, najprv ma zobral domov na večeru, aby som sa upokojil – ale celý čas sa smial.

„Čo blázníš? Načo si utekal? Ved' si stále letel s SAS, táto spoločnosť ti vydala letenku, v ktorej nebolo veľa času na prestup, ich lietadlo meškalo, nič nebolo tvojou vinou a nič si nemusel riešiť. Mal si sa v Štokholme na letisku posadiť a povedať im – Vy ste niečo zbabrali, postarajte sa o mňa.“

Neskrýval som prekvapenie – „To by naozaj bolo možné?“

„Samozrejme, ved' ty si ich zákazník, oni z teba žijú.“ Pre človeka zo strednej Európy to bol v roku 1996 ťažko pochopiteľný postoj, hoci už sme si niečo podobné začínali aj u nás uvedomovať.

„O batožinu sa neboj a nestaraj, najneskôr zajtra ju sem dovezú.“ – Doviezli ju ešte ten večer, určite priletela najbližším lietadlom.

Prvá lekcia občianstva: Ja som suverénnym pánom, ich moc je odvodená od mojej, oni slúžia mne, nie ja im. Je jedno, či vytrčam, ak som ich vinou niečo nesplnil, nie je mojou povinnosťou sa postarať o nápravu, ale je to ich povinnosť.

Odvtedy som túto lekcii využil veľakrát, ale voči leteckej spoločnosti sa mi ju podarilo naplno uplatniť až o štrnásť rokov neskôr, keď mi kvôli štrajku personálu Finn Air-u zrušili let z Oulu do Viedne. V Helsinkách na letisku som pokojne hodiny čakal v rade, kým ma kompletne nevybavili – kým mi nevydali novú letenku na druhý deň, kým ma na noc neubytovovali na ich náklady, kým mi nevydali všetky potrebné potvrdenia pre vyúčtovanie. Aj keď prichádzali o veľké peniaze, nebol to môj problém a vedel som, že sú povinní sa o mňa (o nás všetkých) postarať. Overil som si, že to funguje.

Helsinské letisko počas štrajku FinnAir-u, 2010

Druhá lekcia

Jen mi počas večere u seba doma púšťal množstvo dobrej hudby. Špeciálne ma vtedy zaujala Mari Boine, laponská speváčka z Nórska, ktorú som u neho počul prvýkrát. Videl môj záujem, tak mi hneď venoval jedno jej CD.

Pretože bol problém naplno relaxovať po znepokojujúcom zážitku z cesty, v noci som sa v budove Nordens Folkliga Akademi vybral do prednáškovej siene, kde bola veľmi kvalitná aparatúra a pustil som si značne nahlas Mari Boine. Vedel som, že v budove spím sám, okrem mňa tam bola už len veľká knižnica, v ktorej sme počas nasledujúcich dní tiež pracovali.

Nordens Folkliga Akademi, knižnica

Asi po pol hodine relaxovania som si všimol, že na mňa z miestnosti na prvom poschodí – mala okno do prednáškovej siene – hľadá riaditeľ inštitúcie, ktorého som pri príchode spoznal. Mierne ma to znepokojilo, myslel som, že som v budove sám, ale pretože som nerobil nikomu nič zlé, počúval som ďalej. Riaditeľ o chvíľu odišiel.

Predpokladám, že riaditeľ tejto inštitúcie nevidal často cudzincov, ako si v jeho priestoroch uprostred noci na jeho prístrojoch púšťajú laponskú hudbu. Jen mi to na druhý deň potvrdil – trochu som trčal z bežných zvyklostí inštitúcie. Napriek tomu ma riaditeľ nechal na pokoji.

Druhá lekcia: Ak nikomu neublížujem, mám právo robiť, čo považujem za vhodné. Aj keď je to na cudzom území. „Vrchnosť“ sa do mňa nebude miešať, aj keď robím nezvyčajné veci. – Takáto lekcia z občianskej slobody bola v čase vrcholiaceho mečiarizmu na Slovensku a po mnohých rokoch komunizmu stále dosť neobvyklá.

Tretia lekcia

Tri dni som pracoval s pätnástimi dospelými ľuďmi z Göteborgu.

Boli medzi nimi kultúrni pracovníci, umelci, učitelia, ženy z domácnosti, módni návrhári, jeden podnikateľ, novinár a pod. Za tvrdú trojdňovú prácu nedostali nič – žiadny honorár, žiadne kredity, žiadne zvýšenie platu, žiadnu vyššiu funkcie, žiadne nové zamestnanie.

Proste sa prihlásili na kurz multikulturalizmu a multikultúrnej výchovy, ktorý mal viesť nejaký cudzinec z im dosť neznámej časti sveta – čosi počuli o Havlovi a pokojnom delení Česko-Slovenska, o vojne v bývalej Juhoslávii, o Jeľcinovi a to bolo všetko.

Oni si už dve storočia budovali svoj pokojný svet, ja som prišiel z turbulentného priestoru strednej Európy. Opäť som trčal. Pre nich som však bol obyčajným človekom, ktorý im má čo povedať. O moje skúsenosti sa síce zaujímali, ale rozdiely medzi nami nechápali ako problém.

Celý čas tvrdo pracovali. Pýtal som sa ich, načo im to všetko bude, aby som vedel cielenejšie s nimi pracovať. Nemali žiadny konkrétny zámer, kvôli ktorému prišli na kurz.

Okrem jediného – „Chceme sa dozvedieť niečo nové. Chceme veľa vedieť a chceme niečo dokázať, aby sme mali čím prispieť do života nášho okolia.“

Tretia lekcia občianstva: Aj v spoločnosti, ktorá je orientovaná na zisk a výkon, môže človek pracovať na sebe „len tak“ – pretože chce byť plnoprávnym občanom, s ktorým bude zaujímavá spolupráca, ktorý má čo ponúknuť. Občan nie je len ten, kto si vyžaduje, ale aj ten, kto niečo ponúka.

Všetky tieto lekcie sme v tom čase pomaly mohli zažívať už aj na Slovensku. Mnohé aj počas komunizmu, hoci vtedy so značným rizikom. Stretnutie s prostredím a ľuďmi z krajiny, ktorá sa dlho vyvíjala úplne inak ako celý stredoeurópsky priestor, však bolo

prudkým stretom dvoch občianskych kultúr. Lekcie, ktoré som od Švédov dostal, boli veľmi pôsobivé práve preto, lebo prichádzali z kultúry, kde to naozaj tak fungovalo.

(1996, 2010 / 2012)

Videl som utópiu

Pretože v tomto prípade ide o pohľad na spojenie švédskeho a fínskeho mesta, treba si otvoriť cestopis Fínsko.